

Lidija Kapushevska–Drakulevska
Eden pogled vrz najnovata
Makedonska knizhevna produkcija

Kulturata e, verojatno, edinstvenoto podrachje na chovekovata aktivnost koe ne poznavava granici; ottamu, internacionalnata kulturna komunikacija e, sama po sebe, kluchna odrednica na sekoja kultura. Preneseno na knizheven plan, toa znachi deka i literaturata e edna i edinstvena. Makedonskata literatura vekje odamna gi premina nacionalnite granici i stana "evropska pojava". Najnovata knizhevna produkcija (2008/2009) e ubava potvrda za toa...

Minatata godina beshe vo znakot na dosega najgolemiot izdavachki proekt kaj nas — 130 toma makedonska knizhevnost — proekt finansiran od Vladata na R. Makedonija, koj pretstavuva reprezentativen izbor na avtori i dela od nashata knizhevnost i toa od pochetocite na pismoto, pa s

Dominanten zhanr vo makedonskata literatura denes e, nesomneno, romanot. Popularnosta na romanot verojatno se dolzhi na zgolemeniot chitatelski interes, vidliv i na eden poshirok, globalen plan. Imeno, fikcijata, osobeno so posredstvo na filmskata umetnost, stana sostaven del na mislenjeto, bidejkji taa se dozhivuva i kako sovremen nachin na egzistencija, neshto vo stilot na onaa poznata izreka koja glasi: "Zhivotot gi pishuva romanite." Sekoj chovek so svojot zhivot ispishuva eden roman i taa svest za edinstvoto na pismoto i zhivotot nikogash porano ne bila tolku rasprostraneta kako denes. Se chini deka toa e glavnata prichina za popularnosta na zhanrot i kaj chitatelskata publika, i kaj samite avtori. Dovolno e da se spomene deka za edna od najprestizhnite nagradi kaj nas — nagradata "Roman na godinata" shto ja dodeluva vesnikot Utrinski vesnik vekje cela decenija nanazad, sekoja godina konkuriraat po triesetina romani. Iako kvantitetot ne znachi a priori kvalitet, tokmu vo mnoshvtoto toj najlesno se izdvojuva. Ovaa godina, spomenatata nagrada ja dobi Jagoda Mihajlovska–Georgieva (1953), za romanot Indigo Bombaj (2008).

Indija! Koj ne pameti so kakov voshit Amerikanecot Volt Vitman ja ispea svojata pesna "Pat za Indija", vo slava na svetskiot kruzhen pat shto poagja od Indija na istok i na negovata vizija za seopshtta povrzanost na svetot!?

Pat za Indija — koj ne sekjava na kultniot film—oskarovec na Dejvid Lin od 1985 godina?! Pravejkji go scenarioto spored literaturnata predloshka na Forster, Lin kje uspee vekje na samiot pochetok da ja najavi misterioznosta, zastrashuvachkiot izgled na nepoznatoto, no i negoviot mir i ubavina koja bezrezervno mami, predizvikuva da zaskitate vo nepoznatite lavirinti na sopstvenata dusha. "Indija go tera chovekot da se soochi so samiot sebe, a toa mozhe da voznemiri", kje reche eden od zhenskite likovi. Tokmu na ovaa ideja se nadovrzuva i romanot na Jagoda Mihajlovska–Georgieva Indigo Bombaj.

Stanuva zbor za roman koj go tematizira prashanjeto za chovekoviot identitet i za smislata na nasheto postoenje, niz topla prikazna za sebeotkrivanje vo duhovniot lavirinski prostor na edna, samo navidum, dalechna filozofija za zhivotot i za nasheto sevkupno postoenje. Prikaznata vo romanot na Jagoda Mihajlovska–Georgieva se plete okolu dve sosema ralichni sudbini koi kje se vkrstat megu sebe: onaa na maliot Garuda koj se soglasuva da go prodade svojot bureg za da omashtijata nasproti zdravjeto i za zdravjeto nasproti moralot), i onaa na glavната heroina, Ana, senzibilna turistka, stranec vo zemjata koja go zhivee svojot specifichen, magichen realizam kako obichno sekojdnevie.

So romanot Indigo Bombaj, Mihajlovska–Georgievska, preku sopstvenata originalna vizija na Indija, se vkluchuva vo eden poshirok kulturn kod, moshne aktuelen vo nashe vreme vo internacionalni ramki. Da se setime deka minatata godina i filmot Milionerot od ulica (ili Milioner od siromashnoto predgradie) na Deni Boil, ushte eden oskarovec, potvrđi deka Indija e privlechen topos za umetnichka obrabotka.

Tradicionalno, zhenskoto pismo se vrzuva za lirikata, dodeka epikata, osobeno romanot, dolgo vreme bil rezerviran za mazhite. Ako se napravi rekapitulacija na sostojbite vo makedonskata knizhevnost od 2000 godina navamu, kje dojdeme do konstatacija deka so nagradi za roman (ako gi smetame, uslovno, za eden mozhen validen reper za kvalitetot), pokraj spomenatata Jagoda Mihajlovska–Georgievska, se zakitile ushte: Olivera Nikolova, Kica Kolbe i Lidija Dimkovska. Ovaa godina, novi romani objavija dve od spomenatite avtorki: Kica Kolbe (Zhenite Gavrilovi, 2008) i Olivera Nikolova (Beliot chad, 2009). Dali vo makedonskata literatura poleka no sigurno, se dekonstruira mitot za mashka dominacija, ekskluzivitet vo odnos na zhanrot na romanot?

Elizabeth Jane Gardner Bouguereau,
"Philonela and Procne"

Romanot Zhenite Gavrilovi na Kica Kolbe (1951), megu drugoto, mozhe da se chita kako metafora za fatumot na tvoreshtvoto i negovata smisla, preku tematiziranje na najzhenskata od site umetnichki veshtini — tkaenjeto. Da se tkae, spored rechnicite na simboli, toa znachi neshitata da se sozdavaat od sopstvenata supstanca — kako shto pajakot svojata mreza ja sozdava sam od sebe. Ne sluchajno, starogrckiot mit za trakisko–pelazgiskiot kral Terej, negovata zhena Prokna i nejinatata sestra Filomela se smeta za parabola na arhetipskata struktura na zhenskoto pismo, tokmu poradi istkaenata shifrirana poraka od strana na Prokna kojasho Terej, vljuben odednash vo Filomela, ja proglasil za mrtva, ja zatvoril megu robinkite i naredil da kazni svesno ostavani nedotkaeni od nokj vo nokj...

I zhivotite na trite "prokolnati" zheni Gavrilovi: Nika, Lina i Demiana, celosno gi determinira simbolikata na: razbojot, furkite, pregjata, tkaezhot, nishkite... Samo tretata (i najmladata), Demiana (imeto eksplicitno aludira na Heseoviot Demian), otkako uspesno kje ja zavrshi dolgata jungovska potraga po identitetot, otkako kje pronikne vo tajnite na svoite majki i babi, kje se oslobodi od tovarot na minatoto i od semejnoto prokletstvo.

Najintimnata i najdelikatna oska vo ovoj roman, kako i vo celokupnoto tvoreshtvo/tkaezh na Kica Kolbe, spored Jelena Luzhina, e oskata na identitetot, na vdomenosta: "Nejzinite zheni (ama i mazhi) imaat problemi i

nespogobi so vdomenosta od sekoj vid: vdomenosta vo prostorite vo koi zhiveat, vdomenosta vo jazicite shto gi zboruvaat, vdomenosta vo kulturite niz koi se dvizhat ili gi nosat vo sebe." Tokmu okolu prashanjeto za identitetot kje se sretnat trite avtorki na trite spomenati romani.

Iako strukturiran kako policiska istraga, romanot na Olivera Nikolova (1936) — Beliot chad (vo koj, patem recheno, se tematizira tutunskata mafija i trgovijata so belo robje) — go promovira prashanjeto za drugosta: dali i kolku se poznavame edni so drugi? Delime ist prostor: Makedonci i Albanci, begalci od Bosna, zhiveeme ist zhivot kako chovechki sushtestva, no opstojuvame edni pokraj drugi, ne edni so drugi. Preku vkrstvuvanje na zhivotnite patishta na eden Makedonec i eden Albanec koi zhiveat na rabot od zakonot kako anti-heroi na nasheto vreme, ili lugje-autsajderi od marginite na opshtestvoto, Nikolova ja zagovara idejata za ramnopravnost na identitetite, tolku neophodna vo nashe vreme na eden poopsht plan. Sredbata i sozhivotot se edinstveniot spas za Balkanot — porachuva taa.

Samiot naslov na romanot — Beliot chad — iako se odnesuva na "zadovolstvoto od vdishuvanje tutunski chad", pretstavuva metafora za zhivotot, chie vdishuvanje e isto tolku shtetno i opasno — "kolku povekje go upotrebuvame, tolku sme poblisku do svojot kraj, pa sepak, beskrajno go sakame toa zadovolstvo." Chadot upatuvava na iluzija; s

Maskite se simnati. Na ovoj bizaren svet Nikolova odgovara so bizarnost. Dali i kolku go zhiveeme vistinski zhivotot ili iluzijata na toj zhivot? I, "dali e dovolno da se bide zhena za da se govori kako zhena?" Ovaa dilema, svoevremeno postavena od Shoshana Felman, edna od zastapnichkite na feministichkata knizhevna kritika, nekako sama po sebe se nametnuva pri prvata sredba so najnoviot roman na Dragi Mihajlovski (1951) Bajazit i Olivera (2009). Pisatelot na recipientot mu nudi edna ubava igra so identitetot, zashto glasot na naratorot komu mu e doverena dominantnata funkcija vo prozniot diskurs, e vsushnost, glas na Drugiot, glas na zhenskiot subjekt. Vprochem, sekoj avtor ima dvoen identitet: eden lichen i identitet realiziran preku tekstot.

Romanot na Mihajlovski e pishuvan od aspekt na Olivera, najmalata kjerka na knezot Lazar i kneginjata Milica koja po Kosovskata bitka (1389) i smrtta na knezot Lazar, spored voljata na majka teratura koja pulsira megju fakticitetot i fikcijata. Se raboti za knizhevna postapka koja na specifichen nachin gi pretvora istoriskite fakti vo estetski kreacii i na toj nachin gi vozobnovuva, no i ja zbogatuvava memorijata za konkretnata istoriska lichnost.

Generalno nabljuduvano, aktuelnite prozni tendencii vo makedonskata knizhevnost se vo znakot na opshtovladejachkite tehniki na intertekstot i varijacii na ludizmot vo naracijata. Osobeno lucidna humorna igra nudi najnoviot roman na Vlada Uroshevikj (1934), eden od klasicite na makedonskata knizhevna scena — Nevestata na zmejot (2008, nagrada "Stale Popov" za najdobro prozno ostvaruvanje na Drushtvoto na pisatelite na Makedonija) — koj pretstavuva vonreden primer za chudesno sozvuchje pomegju arhaichnoto i sovremenoto, ili, kazhano vo stilot na Eliot, pomegju "tradicijata i inovacijata"; spomenatata sinteza vo romanot e ostvorena kako na tematski, taka i na stilistichki plan. Preku iskluchitelno veshto poigruvanje so dvojstvoto: sakralno-profano, avtorot uspeva, so nemu svojstvenata "nepodnosлива lesnotija" na raskazhuvanje, suvereno da se dvizhi po tragite na Cepenkov (folkot) vo eden postmodernistichki (erudiciski) manir.

Shto se odnesuva do makedonskata poezija, taa, iako e vo senka na romanot, sepak, ostanuva eden od najzanimlivite fenomeni na nashiot knizheven zhivot. Od vtemeluvachot na sovremenata makedonska poezija (i literatura), Kocho Racin (1909–1943) i negovata stihobirka *Beli mugri* (1939) – do nashi dni, ovaa poezija iscertuva sopstvena, originalna i moshne specifichna traektorija vrz mapata na evropskite (i svetskite) literaturi, minuvajkji niz nekolku razvojni fazi. Aktuelnoto postmodernistichko vreme (koe go opfakja i periodot od poslednite dve decenii) se reflektira na eden specifichen nachin vo domenot na poezijata. Denes, povekje ne mozhe da se izdeli edno dominantno poetsko struenje, vodechki model na peenje ili trend vo sistemot na novata makedonska poezija, so ogled na pluralizmot idej, chuvstva, govori..., kako opshta odrednica na odnosot na subjektot kon svetot. Prirodno, vo oblata na poezijata, ovaa odrednica kje se manifestira kako pluralizam na izrazot i porakite. Vo "vavilonskoto sharenilo na glasovite" na sovremenite makedonski poeti, mozhat da se prepoznaat mnoshtvo razlicni modeli na poetskiot diskurs, razlicni poetski pisma so razlicen senzibilitet i so napolno individualiziran izraz.

Od poetskite jubilei vo 2009 godina, treba da se spomene deka Mateja Matevski (1929) i Gane Todorovski (1929) go proslavuvaa svojot 80–ti, a Bogomil Gjuzel (1939) — svojot 70–ti rodenden. Tvorechkiot eros ne znae za godini na starost. Naprotiv! Duri i dominantnite tendencii megu mladite avtori, kreativno se nadovrzuvaat na vospostavenata tradicija na spomenatite trojca poeti, denes vekje klasici na makedonskata poezija i na vtemelenite od niv paradigmaticni modeli na peenje: referencijalniot diskurs (G. Todorovski), izrazito odmereniot lirski izraz (M. Matevski) i poetikata na pobunata (B. Gjuzel). Samo na toj nachin, makedonskata poezija ostvaruva kontinuitet i si obezbeduva idnina.

Tokmu vo ime na taa idnina, treba da se istakne deka edna od najtalentiranite makedonski poetesi od pomladata generacija — Lidija Dimkovska (1971) — godinava go dobi prestizhnoto megunarodno priznanie "Hubert Burda", priznanie so koeshto pred samo dve godini se zdobi ushte eden izvonreden makedonski poet od istata generacija — Nikola Madjirov. Poezijata na Dimkovska e vonreden primer za spoj na poetskiot izraz i nauchniot teoriski jazik, svoevidna intelektualna igra na kreacijata i metakreacijata. Nejinata najnova stihobirka pod naslov *pH Neutralna za zhivotot i smrtta* (2009) gi aktualizira Erosot i Tanatosot kako dve sushtestveni egzistencijalni tetovazhi na sekoj chovek.

Koga stanuva zbor za poetskite nagradi, ne mozhe da se odmine najprestizhnata nagrada vo Makedonija — nagradata "Brakja Miladinovci" na megunarodnata manifestacija *Strushki vecheri* na poezijata koja se dodeluva za domashno poetsko ostvaruvanje vo periodot pomegu dva festivala; ovaa godina taa

Stolisnik ima podnaslov: "Dijalozi", a na krajot od knjigata se pomesteni "Beleshki" vo koi avtorkata eksplicitno se povikuva na knizhevnite prethodnici koi ostavile traga vrz nejiniot poetski svetogled, odnosno upatuvaa na konkretniot izvor ili na pottikot dobien od lektirata, kako inicijalna kapisla za nastanuvanje na soodvetnata pesna. Na toj nachin, Pesnata stanuva "stolisnik": sekoja nova pesna se nadovrzuva na drugi prethodni pesni, a samata ostanuva otvorena za nov dijalog i taka vo nedogled; kako postojano da se popolnuva eden ist palimpsest. Poetskoto pismo, vprochem, kako i sekoe umetnichko ostvaruvanje, e otvoreno za komunikacija so site minati i idni tekstovi vo vospostavenata niza na srodni vrski i relacii.

Ovaa stihozbirka ja potvrduva permanentnata posvetenost na Acevska na jazikot, na poetskiot zbor i negovata smisla—svet, slichno kako i Katica Kjulavkova (1951) koja ovaa godina ja dobi nagradata "Knizhevno zhezlo" za poezija shto ja dodeluva Drushtvoto na pisatelite na Makedonija, a po povod manifestacijata "Praznikot na lipite": "Jazikot na sopstvenata poezija za Kjulavkova, od nejinite rani stihovi pa s

Najnovata poetska kniga na Kjulavkova — Tenok mraz (2008) — e vo dosluh so nejinite prethodni poetski ostvaruvanja vo pogled na spomenatata intelektualna i lucidna jazichna igra, kako i vo pogled na dijalogichnosta. I ovaa poezija e izrazito dijalogichna no, za razlika od poezijata na Acevska vo koja dominira lirichnosta, Kjulavkova beskompromisno i zhestoko polemizira so tradicijata, so istorijata i so trivijalnoto sekojdnevnie. A toa sekojdnevnie e vo znakot na digitalnoto doba koe e vo poln ek i koe rezultira so elektronski inovacii kako eden nov tip poezija.

Kako antipod na ovaa tendencija za digitalizacija na poezijata, ili mozhebi, kako svoevidno nadovrzuvanje na nea, treba da se istakne eden moshne interesen i dosega nedovolno elaboriran fenomen kaj nas: modata na haiku poezijata koja zema svreme koga muzikata na tishinata e mozhebi, edinstveniot relevanten oblik na dijalog so drugite bitija.

Ovaa godina, na makedonskata knizhevna scena se pojavi i prvata zbirka haibuni — Eho od branovi od Vladimir Martinovski (1974). Objavata na ovaa kniga e znachna nastan za istorijata na nashata knizhevnost vo celina, bidejkji inaugurira eden nov zhanr kaj nas. Haibunot e "patopisen zhanr vo koj se obedinuvaat i se protkajuvaat kratkata proza i haiku—poezijata" (V. Martinovski).

Ushte vo raniot X vek, japonskite pisateli vnesuvale poezija vo svoite prozni zapisi/patuvachki dnevnic i toa se prvi primeri na haibun, no sepak, vistinskata geneza na ovoj zhanr se vrzuva za imeto na najgolemiot japonski haiku majstor — Macuo Basho od XVII vek. Haibunot, neretko, se definira kako "nativ na epifanija", "intuitivna naracija zacineta so haiku"... Se smeta deka tokmu haikuto (edno ili povekje) mu dava poetski karakter na prozniot narativ koj najchesto ima avtobiografski belezi. Haibunite na Vladimir Martinovski, toa negovo "eho od branovi" se odnesuva na malite, obichni neshta, na sekojdnevните chuda vo koi se krie cel eden univerzum. Volshepstvoto, magijata na ovaa kniga e vo mokjta na avtorot so edna voshituvachka lesnotija da gi estetizira najbanalnite, najminijaturnite sekojdnevni migovi i da ni ponudi vistinsko zadovolstvo i preslatko uzhivanje.

*

Iako ovoj pregled na najnovata makedonska knizhevna produkcija ni oddaleku ne e celosen i seopfaten, toj e rechit po odnos na eden generalen zakluchok, a toa e deka makedonskiot pisatel zhivee i tvori vo specifichni provinciski uslovi, no negovite knizhevni idei i tvorechki postapki se srodni i sozvuchni so onie na negovite sovremenici od balkanskiot, evropskiot i svetskiot knizheven areal. Navistina, literaturata e eden svet vo malo...

Published 2009–11–26
Original in Macedonian
Contribution by Roots
First published in *Roots* 31–32 (2009)

(c) Lidija Kapushevska-Drakulevska / Roots
(c) Eurozine